

ליקוט עצמות

בראשונה היו קוברין אותן במהמורות, נתאכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותן בארזים כו'. (ירושלמי מועד קטן פ"א, ה"ה)

כך היו חבורות עושין בירושלים, אלו לבית האבל ואלו לבית המשתה; אלו לשבוע הבן ואלו ללקט עצמות. לבית האבל ולבית המשתה בית המשתה קודם, לשבוע הבן וללקט עצמות לשבוע הבן קודם כו'.

מלקט אדם שתי מתים כאחת, ונותן אלו בראש אפיקרסין מכאן, ואלו בראש אפיקרסין מכאן דברי ר' עקיבא, ר' יוחנן בן נורי אומר סוף אפיקרסין להתעכל וסוף עצמות להתערב, אלא מלקטין עצמות ונותנים בארזים כו'.

אמר ר' אליעזר ב"ר צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו: קברני תחילה בבקעה ובסוף לקט עצמי ותנם בגלוסקמא בארזים ואל תלקוט אתה בידך, וכן עשיתי לו כו' כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו. (שמחות, פ"ב)

מסגנון הברייתות הללו רואים אנחנו כי "ליקוט עצמות" לא היה דבר נדיר, שאירע רק לפעמים כשמת אדם שלא במקומו ועירו ונקבר שם ואחרי כן הובילוהו לקברות אבותיו, כי אם נהוג היה שקברו זמנית ואחרי עיכול הבשר העבירו עצמותיו למקום אחר, וליקוט עצמות היה רגיל כמו בית האבל, בית המשתה ושבוע הבן.

והנה מפליא הדבר: משום מה נהגו להרגיז את עצמות הנפטרים להוציאם ממקומם, ולמה לא הביאו אותם מיד למנוחה במקום שיוכלו להשאר עד ימות התחיה, למה צוה ר' צדוק את ר' אליעזר בנו שתחילה יקבור גוויתו בבקעה ולאחר זמן ילקט עצמותיו ויתן אותם בגלוסקמא בלי שהיה לכך כל הכרח מיוחד, כפי שמוכח מהביטוי "כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו". כיצד היה בימיהם מנהג הנראה לנו כיום מוזר כל כך?

אמנם אם כי מועטים המקורות שבמקרא על מקום קבורת המוני העם באותן התקופות. בכל זאת יכולים אנו ללמוד את מנהגי זמנם מקבורת גדולי העם, שמנהג האנשים הגדולים משקף את הנהוג הכללי. והנה מוצאים אנו ביהושע בן נון שקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים (שופטים ב, ט); כשמת שמואל הנביא נתקבצו כל ישראל ויספדו לו ויקברוהו בביתו ברמה (ש"א ר"פ כ"ה); כשפגעו ביואב בן צרויה ומת נקבר בביתו במדבר (מ"א ב, לד). רואים אנו איפוא כי נוח היה לאדם להקבר בנחלתו וביתו ונעמו לו רגבי אדמתו.

והנה ברבות השנים היו נתקלים בכל מקום בקברים עתיקים של דורות, בשדה וכרם, בבקעה והר, וכך נתהוה חשש מיוסד לטומאת התהום של קבר הנאבד, ותקלה רצינית מפני איסור חרישת תפיסת הקבר. במאות שנים הן מתרבים הקברים, ואם בתי קברות מיוחדים תופסים רק שטחים מסוימים, הנה קברי משפחה בודדים היו מובירים קרקעות הרבה, קרחת ומחול הכרם, בכל שדמות ותלמי ארץ ישראל.

המשנה בסוף סוטה אומרת, כי משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה, רש"ל רפ"פ בערך מילין ערך ארץ ישראל אות טו מנמק בכך שבתפיסת מקום העריפה אסורה החרישה והזריעה (ראה ירושלמי סוטה פ"ט, ה"ה) והיה מקום לפחוד פן תשאה הארץ שממה ויתדלדלו מקומות הישוב והנה ברור שקברים רגילים מצויים פי אלף ויותר משטחים המוברים ע"י עריפת עגלה, ומפני האסור לחרוש ולזרוע ע"ג קבר יש חשש מבוסס שברבות הימים תרבה השממה, או כי ישכחו מקומות הקברים וטומאה בוקעת ועולה ותרבה הטומאה, לזאת הנהיגו לפנים לפנות את הקברים שבנחלאות ולשום את העצמות בגלוסקמאות, אחרי כי בשטח אמות מספר, במערה מצומצמת, יכלו לסדר עשרות גלוסקמאות עד שיעמדו לתחיה לקן הימים.

[הרב ראובן מרגליות, עוללות, עמ' 36-38]